

Мал. 3. Види зв'язків на різних рівнях класифікації

підмножини, в якій встановлюються причинно-наслідкові зв'язки. При цьому одне явище зумовлює появу іншого і причина завжди випереджає наслідок.

Найпоширенішим у географії є третій тип відношень – просторово-часовий, при якому предметні ознаки класифікацій виступають у ролі просторових та часових характеристик об'єктів і явищ. Наприклад, виділення типів ґрунтів для певних ділянок та їх зміна (деградація, засоленість тощо).

Висновок. Першим етапом при створенні класифікаційної системи географічних карт є теоретико-методологічні засади, які включають: вивчення об'єкта дослідження, встановлення цілей і завдань класифікації, виду, принципів побудови моделі та визначення структури, встановлення вимог та класифікаційних відношень у майбутній класифікації. Багато-параметрична класифікація географічних карт повинна включати всі різновиди карт за встановленою системою ознак. Створення такої класифікації передбачає розвиток вже існуючих класифікацій за рядом додаткових ознак, а також розширення можливостей системи шляхом виявлення нових елементів і зв'язків. Класифікація елементів карти є дескрипторною (екстенсійною), оскільки в її основу покладено принцип "за клю-

човими словами" – легенда, масштаб, компоновка та ін., а класифікація за ознаками властивостей карт – інтенсійною. Декомпозиція та інтеграція в класифікаційній системі проводяться для елементів класифікаційних груп – таксонів, які визначені для географічних карт у вигляді таксономічних категорій: тип – клас – підклас – рід – вид – варіант. При формуванні структури класифікаційної системи на початковому рівні застосовується фасетна модель систематизації, а в подальшому ієрархічний вид структури, яка за ознакою "кількість основ класифікації" є політомічною. На-

явність структури системи визначається відповідними зв'язками між компонентами системи; для класифікації географічних карт це є видо-родові відношення.

Література

1. Курач, Т.М. Цілепокладання класифікації географічних карт [Текст] / Т.М. Курач // Географія та туризм: наук. зб.; ред. кол.: Я.Б.Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 10. – С. 159-164.
2. Курач, Т.М. Сучасні підходи до класифікування географічних карт [Текст] / Т.М. Курач // Вісн. геодез. та картогр. – 2010. – № 6. – С. 15-19.
3. Новий словник іншомовних слів [Текст] / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А.Дем'янюк; за ред. Л.І.Шевченко. – К.: АРІЙ, 2008. – 672 с.
4. Ожегов, С.И. Словарь русского языка [Текст] / С.И. Ожегов. – 16-е изд. – М.: Рус. яз., 1984. – 798 с.
5. Омельченко, В.В. Общая теория классификации. Ч. 1. Основы системологии познания действительности [Текст] / В.В.Омельченко. – М.: ООО "УПЦ "Маска", 2008. – 436 с.

Надійшла 17.11.11

* * *

УДК 528.92

В. П. Кисловський, М. О. Трюхан

МОРСЬКІ ЗОНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ УКРАЇНИ

Рассмотрены некоторые картографические и юридические аспекты определения морских зон национальной юрисдикции Украины для целей делимитации морских пространств.

The some cartographic and legal aspects of definition of marine zones of national jurisdiction of Ukraine for the purposes of delimitation of marine spaces are considered.

Роль океанів стрімко зростає, вона виходить далеко за рамки традиційного використання морів, які впродовж століть слугували в основному для

рибальства та мореплавання. Сьогодні понад 90 % усесвітньої торгівлі здійснюється морським шляхом. Понад 60 % нафти, що споживається в світі за рік, транспортується морем. Морська торгівля стає важливою ланкою економіки держав.

© В. П. Кисловський, М. О. Трюхан, 2011

Національні гідрографічні служби забезпечують можливість усесторонньої діяльності на морських просторах. Гідрографічні дані та інформація, морські навігаційні карти й посібники, а також розповсюдження інформації про безпеку мореплавства, включаючи відомості про кордони морських зон національної юрисдикції, – це життєво важливі суспільні послуги, які необхідні для гарантування безпечного та ефективного здійснення морської торгівлі, підтримання обороноздатності держави, захисту й охорони навколишнього середовища та національних морських рубежів.

Сплеск економічного розвитку, що відбувся після Другої світової війни в багатьох країнах світу, і соціально економічні явища, які супроводжували цей швидкий прогрес, дали потужний стимул до пошуку та розроблення нових методів і технологій використання ресурсів, необхідних для забезпечення дедалі зростаючих потреб людства. Геополітичні зміни останніх десятиліть і глобальна економічна криза посилювали ці прагнення. Така тенденція, з одного боку, а ще виснаження природних ресурсів на континентах, а звідси і бажання деяких держав, що не мають цих ресурсів на суші, шукати їх поза кордонами своїх володінь, з іншого боку, привели не просто до інтенсифікації використання морів, а до інтенсивної експлуатації їх в основному за рахунок добування тих видів корисних копалин і тієї енергії, які були недоступні раніше або невідомими попереднім поколінням.

Використання ресурсів океанів у другій половині XX ст. стало одним з глобальних питань, навколо якого розгорнулася гостра суперечка декількох груп держав. У результаті в міжнародному морському праві з'явився новий аспект. Галузь права, що історично розглядалася як регулювання руху суден, товарів і людей, все більше і більше стає правом присвоєння (затвердження) національних претензій на значні ділянки земної сфери, які являють собою моря і океани.

Правовий режим Світового океану, встановлений у Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. (надалі – Конвенція ООН), яку по праву називають Конституцією океанів, являє собою складну єдину систему прав та діяльності держав у різних сферах використання й охорони морських просторів та їх ресурсів.

Окрім згаданої Конвенції ООН, є ціла низка інших юридичних документів, що тією чи іншою мірою кодифікують морське право, а також декілька керівництв з технічних аспектів морського права. Однак деякі складні юридичні положення та норми без конкретної географічної прив'язки та практичних прикладів погано сприймаються суспільством, а їх тлумачення іноді йде в розріз зі змістом цих положень. У спеціальній літературі є достатньо багато аналітичних і дослідницьких матеріалів на цю тему, але, як правило, вони носять суто "національну" прив'язку і торкаються морських просторів окремих держав.

Морські зони національної юрисдикції України на картографічне забезпечення делімітації морських її просторів недостатньо відображені в літературі, тому автори цієї статті в міру своїх знань та досвіду спробують хоча б частково виправити дану ситуацію.

У зв'язку з тим, що Чорне й Азовське моря за між-

народним стандартом S-23 [6] є одним цілим зі Світовим океаном і на них поширюється міжнародне морське право, Україна, що проголосила незалежність 24 серпня 1991 р., є морською державою з усіма правами і зобов'язаннями, які випливають з положень Конвенції ООН, ратифікованої Верховною Радою 3 червня 1999 р. (№ 728-XIV). Виходячи з цього, потреба у фахівцях, здатних на високому професійному рівні забезпечити легітимну та обгрунтовану реалізацію прав України у морських зонах національної юрисдикції, неухильно зростатиме.

Встановлення меж морських зон національної юрисдикції – явище далеко не нове, але сьогодні воно, безумовно, стало важливою складовою практики держав у сфері сучасного морського права. Декларування морських зон, таких як територіальне море, виключна економічна зона і континентальний шельф, відповідно до міжнародного права, відображеного в Конвенції ООН, іноді може створювати прецедент часткового перекриття претензій на морські простори, які потребують розмежування між сусідніми державами.

Оскільки людство дедалі більше відчуває потребу в різних ресурсах, то в прибережних держав виникла необхідність у переговорах з метою укладення договору про розмежування морських просторів, щоб здобути переваги, особливо економічні, які випливають з чіткого і загальновизнаного розуміння питань розмежування і протяжності морських зон, щодо яких ці держави здійснюють суверенітет або застосовують до них суверенні права чи юрисдикцію.

Делімітація морських кордонів належить до категорії делікатних у політичному сенсі процесів. Вона зумовлює безпосередній вплив не тільки на морські зони, що знаходяться в національній юрисдикції причетних до цього процесу держав, а також на права й інтереси цих держав у сфері рибальства та морських живих ресурсів, мінеральних і вуглеводневих ресурсів, судноплавства та інших форм використання моря.

Міжнародне право та практика, частиною яких є встановлення морських кордонів, постійно розвиваються. Однак перед тим як провести розмежування з сусідніми державами, необхідно не тільки зрозуміти суть сучасного міжнародного права, грамотно, логічно і переконливо тлумачити й застосовувати положення Конвенції ООН (що сьогодні трапляється досить рідко), а передусім мати повну інформацію про точне положення меж морських зон національної юрисдикції.

Відповідно до Конвенції ООН та національного законодавства Україна має 4 морські зони національної юрисдикції, схематично зображені на схемі (законопроект про прилеглу зону знаходиться у Верховній Раді):

- внутрішні морської води;
- територіальне море;
- прилегла зона;
- виключна економічна зона.

Статус цих зон різний, і чим ближче до узбережжя, тим він вищий. З усіх морських просторів внутрішні морські води і територіальне море мають найвищий юридичний статус, причому правовий режим внутрішніх морських вод, як правило, "строгіший", ніж режим територіального моря. На ці акваторії Світового океану, що прилягають до

узбережжя України, поширюється її суверенітет і, безумовно, діє принцип функціонування державної влади, який надає Україні виняткове право встановлювати закони, визначати права і обов'язки громадян. Цей принцип закріплює права Української держави самостійно приймати рішення у міжнародних морських відносинах.

Права прибережної держави стосовно морських просторів, що прилягають до її територіального моря, мають договірний, конвенційний характер, а це означає, що дана держава має право здійснювати власну юрисдикцію з указаних у Конвенції ООН питань у межах районів, які не є частиною її державної території.

Суверенні права прибережної держави, які здійснюються нею в морських просторах поза межами територіального моря, носять характер спеціальної юрисдикції, тому використовувати іноді поняття "частковий суверенітет" або "часткова юрисдикція" – юридично некоректні. Спеціальний характер правових повноважень прибережної держави на морські простори поза межами територіального моря багато в чому визначає баланс національних і міжнародних інтересів стосовно правових інститутів цих просторів. Інші держави, певним чином враховуючи права і обов'язки прибережної держави, користуються, наприклад, в її виключній економічній зоні певними свободами.

Найрідше згадуваним і "незрозумілим" є термін "прилегла зона", очевидно, через свою специфічність та своєрідність. Хоча концепція прилеглої зони виникла достатньо давно й пов'язана передусім з намаганням держав попередити загрозу безпеці своєї території або порушення її суверенних прав. Ця специфіка полягає в тому, що якщо інші національні морські зони географічно розташовані строго "на своїх місцях" і не перекривають одна одну, то прилегла зона знаходиться в межах виключної економічної зони, тобто виходить, що це "зона в зоні". Можливо тому, що прилегла зона фактично є частиною виключної економічної зони, при делімітації морських просторів із суміжними державами ця зона не виділяється в окремий предмет переговорів. Як правило, її розмежування відбувається автоматично в процесі розмежування виключної економічної зони, і через це вона рідко згадується у міжнародних договорах з делімітації морських просторів.

Іншою особливістю є те, що прилегла зона – це єдина з усіх морських зон, яка ніяк не співвідноситься з постійним, якщо можна так висловитися, природним фізичним "наповненням" її змісту (для порівняння: повітряний простір, водна товща, дно і його надра, живі й неживі природні ресурси тощо). Конвенція ООН з морського права в прилеглій зоні надає державі суверенне право на здійснення різного виду контролю для запобігання і покарання за порушення, здійснені на його сухопутній території або в територіальному морі, тобто в іншій зоні. Причому стосується цей контроль суден, літальних апаратів і людей тільки тоді, коли вони знаходяться безпосередньо в цій зоні. По суті справи, встановлюючи прилеглу зону, держава розширює район застосування контрольних і охоронних функцій. Таким чином, прилегла зона не є "окремим" юридичним інститутом і не замінює виключну економічну зону. В морському поясі між

12-ма та 24-ма морськими милями від вихідних ліній положення про прилеглу зону надає державі право на здійснення специфічних видів контролю додатково до тих прав, якими вона володіє за межами територіального моря у виключній економічній зоні.

Усі вказані зони національної юрисдикції мають свої межі, які в Україні представлені так:

- 1) внутрішня межа внутрішніх морських вод;
- 2) зовнішня межа внутрішніх морських вод;
- 3) зовнішня межа територіального моря;
- 4) зовнішня межа прилеглої зони;
- 5) міжнародний морський кордон.

У міжнародному документі "A Manual on Technical Aspects of the United Nations Convention on the Law of the Sea – 1982" (Керівництво з технічних аспектів Конвенції ООН з морського права 1982 р., далі – Керівництво) [4], підготовленому консультативною радою трьох міжнародних морських організацій: International Hydrographic Organization (Міжнародної гідрографічної організації), International Association of Geodesy (Міжнародної асоціації з геодезії) та International Oceanographic Commission (Міжнародної океанографічної комісії), членом яких є Україна, та виданому в березні 2006 р., розрізняється два типи кордонів морських зон національної юрисдикції:

- **зовнішні кордони** (в главі 5 Керівництва їх називають ще "односторонніми"), які визначаються як "звернений у море максимум, на який можна заявити права згідно з Конвенцією ООН..." (тобто односторонніми кордонами є такі, що встановлюються державою в односторонньому порядку на підставі права, наданого їй Конвенцією ООН. За межами цих кордонів лежать або морська зона цієї держави, або міжнародні морські простори);

- **двосторонні кордони** (глава 6 Керівництва), під якими слід розуміти будь-які лінії розмежування морських просторів як між протилежними, так і прилеглими державами.

В Україні три з п'яти вказаних вище кордонів (з 2-го по 4-й) відносяться до типу *зовнішніх односторонніх кордонів*, тобто таких, які встановлюються національним законодавством в односторонньому порядку. А останній, міжнародний морський кордон, належить до типу двосторонніх морських кордонів, що встановлюються за двосторонніми міжнародними договорами з сусідніми державами. Найпоширенішою помилкою є підміна поняття двостороннього кордону на односторонній, тобто лінії розмежування морських просторів уявляються як "зовнішній" кордон якої-небудь морської зони. Це породжує різночитання і, як наслідок, розбіжності як у національному законодавстві, так і в міжнародних морських договірних документах.

У наведеному вище переліку видів кордонів немає зовнішньої межі зони, декларованої Законом "Про виключну (морську) економічну зону України" від 16 травня 1995 р., тому що ширина Чорного моря не перевищує 400 морських миль, і, відповідно, економічні зони України і Туреччини перекриваються. Таким чином, кордони виключної (морської) економічної зони України за межами територіального моря повинні визначатися тільки міжнародними договорами України з сусідніми державами, тобто являти собою міжнародний морський кордон.

Не згадується в переліку і континентальний

шельф, оскільки автори розглядають лише юридичні, конвенційні інститути. Справа в тому, що під цим терміном криється два абсолютно різних поняття (загальнонаукове і юридичне), і Міжнародний суд ООН при винесенні у 1984 р. рішення по справі про розмежування континентального шельфу між Тунісом і Лівією змушений був записати таке: "Континентальний шельф – це такий інститут міжнародного права, який, залишаючись прив'язаним до фізичного явища, не повинен отожднюватися з феноменом, позначеним цим же терміном "континентальний шельф" у інших науках". Поряд із загальноприродним природним, або як його часто називають "геологічним континентальним шельфом", під яким розуміють підводне продовження материка (воно починається від берегової лінії і закінчується бровкою материкового схилу), було запроваджено юридичне поняття континентального шельфу. І хоча при юридичному визначенні шельфу його геологічні особливості тією чи іншою мірою враховуються, між геологічним і юридичним розумінням шельфу існує велика різниця: межі (ні внутрішні, ні зовнішні) "юридичного" шельфу ніколи не збігаються з межами "геологічного" шельфу.

До речі, на практиці часто не звертають увагу на цю різницю й одним і тим же терміном позначають фактично різні за своєю суттю поняття. Строго кажучи, попри те, що дно і надра Чорного моря, безумовно, є підводним продовженням материка (суші), тобто є геологічним континентальним шельфом, і кожна прилегла держава має невід'ємні права на його частину, юридичний (конвенційний) континентальний шельф у всіх причорноморських держав відсутній. Отож, це питання настільки складне для сприйняття, що для його розгляду, очевидно, потрібно написати окрему статтю.

Внутрішня межа внутрішніх морських вод України переважно являє собою берегову лінію, зображену на національних морських картах. Але у місцях, де в море впадають річки, виникає проблема з визначенням вказаної межі. Світове товариство досі не має єдиної думки з цього питання. Видатний спеціаліст з делімітації морських просторів П. Б. Бізлі [5] вважає, що тест солоності міг би бути визначальним критерієм розмежування морів. Він вважає, що внутрішньою межею морських вод повинна бути така лінія, на якій вода перестає бути "морською".

Однак такий підхід не витримує критики. Якщо річка повноводна і має швидку течію, то її прісна вода сягає далеко в море, і **що** в такому випадку вважати "річкою", а **що** "морем"? До того ж, напевно чи існують чіткі критерії та методики визначення такої різниці водного середовища, які б дозволили впевнено зробити висновок, що ось ця крапля являє собою "прісну" воду, а інша – вже "морську". Питання ускладнюється наявністю великої кількості річок, в які під час морських припливів води заходять далеко в гирло, повертаючи їх течії у зворотному напрямку на досить значні відстані (на річці Амазонка – до 1400 км).

У будь-якому випадку, враховуючи також положення ст. 9 Конвенції ООН, очевидно, що якщо річка не впадає водоспадом прямо в море, то межа внутрішніх морських вод знаходитиметься безпосередньо в річці, вище її гирла. Автор вважає,

що такою межею повинна бути лінія перетину рівня моря з дном річки. Це узгоджується також із визначенням дна моря, яке відносить до нього тверду поверхню земної кулі, яка знаходиться нижче рівня моря.

Цей кордон проходить також береговою лінією лиманів та інших прибережних акваторій, що утворюють єдине ціле з морем. Хоча статус вод, які знаходяться "всередині" держави (внутрішні води), з юридичної точки зору єдиний, на них розповсюджується повний суверенітет держави і щодо них діють достатньо жорсткі правила перебування тут іноземних об'єктів і ведення господарської діяльності, хоча існують і винятки.

Оболонка земної кулі складається з двох поверхонь: поверхня суші і поверхня Світового океану. Відповідно, води суші (річки, озера та інші водойми) являють собою *поверхневі води* (тобто води, пов'язані з поверхнею суші). А товща води океанів і морів, що постійно розташовується над морським дном і утворює свою обширну поверхню, практично знаходиться на одному рівні і згідно з визначенням міжнародного глосарію "Поняття і терміни, що застосовуються в Конвенції ООН з морського права 1982 р." [4], називається *покривними водами*. Іншими словами, внутрішні морські води – це частина акваторії Світового океану, тоді як поверхневі води такою частиною не вважаються.

Внутрішні морські води відрізняються від внутрішніх поверхневих континентальних вод передусім своїм місцезнаходженням, фізичною, хімічною та іншою природою. А головне, охорона природних ресурсів, контроль за господарською та іншими видами діяльності здійснюється в них різними органами виконавчої влади. Після вироблення та узгодження певних критеріїв оптимальним рішенням є створення державного кадастру внутрішніх морських зон із зазначенням конкретних акваторій та їх меж, відображенням їх на спеціальних картах з їх постійною коректурою. Інші акваторії вважатимуться *внутрішніми поверхневими водами*.

Зовнішня межа внутрішніх морських вод являє собою пряму вихідну лінію, законодавчо встановлену державою. Слід зазначити, що під вихідними лініями в сучасному міжнародному морському праві розуміють лінії, що є основою для відліку зовнішніх кордонів морських зон національної юрисдикції держав. У Конвенції ООН (статті 5 і 7) вихідні лінії чітко поділяються на два види – *нормальна вихідна лінія* і *пряма вихідна лінія*. Головною їх відмінністю є походження.

Згідно зі статтею 5 даної Конвенції, нормальною вихідною лінією є "лінія найбільшого відпливу вздовж узбережжя, позначена на офіційно визнаних прибережною державою морських картах великого масштабу". З цього визначення випливає, що нормальна вихідна лінія має природне походження і тому вона чутлива до змін у ході природних процесів та явищ, а інформація про її місцезнаходження залежить від ступеня й точності картографічної вивченості території. З картографічної точки зору, нормальна вихідна лінія являє собою лінію рівня нуля глибин, інакше кажучи, межу осушки або нульову ізобату. В безприпливних морях, якими вважаються акваторії, де коливання рівнів води між припливом і відпливом не перевищує

50 см, нормальною вихідною лінією буде берегова лінія, яка зображує, як правило, середній рівень моря. Коливання рівнів Чорного і Азовського морів між припливом і відпливом не перевищує 14 см.

Пряма вихідна лінія має штучне походження, оскільки визначається конкретною державою (на основі відповідних критеріїв, виписаних у Конвенції ООН та інших документах, що відносяться до міжнародного морського права) і може змінюватися лише нею у встановленому порядку. Фактично це перша від суші межа морської зони національної юрисдикції, яка повинна законодавчо декларуватися державою і яка є частиною її правової системи. Це дуже важлива межа, оскільки пряма вихідна лінія в комбінації з нормальною вихідною (береговою) лінією служить у більшості випадків основою для визначення практично всіх меж морських зон національної юрисдикції.

Варто зауважити, що не всі прямі вихідні лінії мають безпосередній вплив на розташування меж морських зон національної юрисдикції (наприклад, лінія, що відмежовує Одеську затоку, не впливає на положення межі територіального моря). Часто такий вплив виявляє лише частина прямої вихідної лінії. Тобто у деяких випадках такі лінії не є "вихідними", вони виконують лише роль межі між внутрішніми морськими водами і територіальним морем. Але в будь-якому випадку пряма вихідна лінія є зовнішньою межею, що відділяє внутрішні морські води країни.

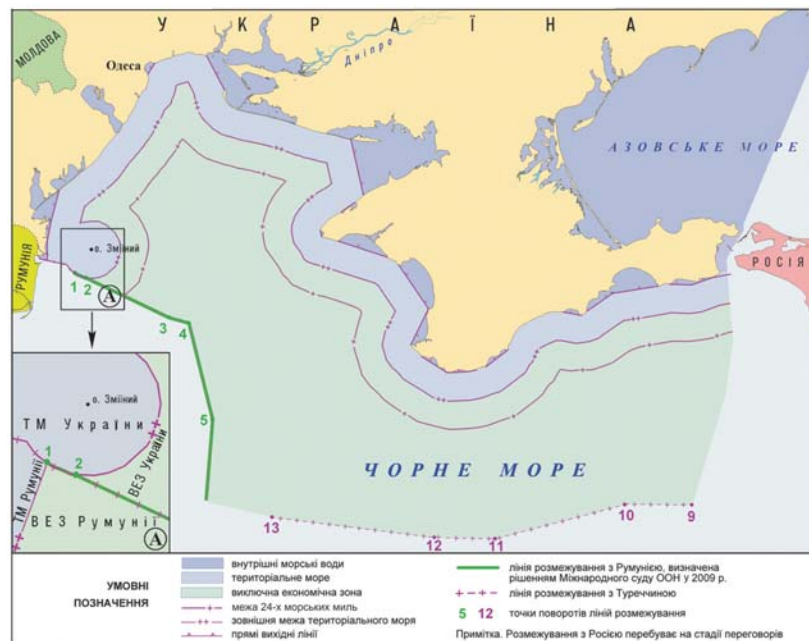
Зовнішні межі територіального моря і прилеглої зони – це межі, різні за юридичним статусом, але однотипні за побудовою. Вони являють собою "зонні" лінії, розташовані на певних відстанях від вихідних ліній. Місцеположення цих меж має відповідати визначенню, наведеному в статті 4 Конвенції ООН, і яке з урахуванням статті 33 (п. 2) можна сформулювати так:

"Зовнішньою межею територіального моря або прилеглої зони України є лінія, кожна точка якої знаходиться від найближчої точки вихідної лінії, від якої ця межа відмірюється, на відстані, рівній законодавчо встановленій для відповідної морської зони національної юрисдикції".

Враховуючи специфіку підходів до визначення вказаних меж, слід вказати на головну їх відмінність від будь-яких інших меж – вони "живі". Тобто їх положення та конфігурація будуть змінюватися: при зміні нормальної вихідної (берегової) лінії під дією природних явищ і нової інформації (внаслідок додаткової вивченості); в результаті господарської діяльності людини (будівництво нових портів і захисних споруд); при перегляді прямих вихідних ліній відповідно до права, наданого державі Конвенцією ООН.

Міжнародний морський кордон – це специфічний кордон, суть якого полягає в тому, що він є лінією розмежування будь-якої з 4-х вказаних вище морських зон національної юрисдикції з морськими просторами сусідніх держав. При цьому слід мати на увазі, що в світовій практиці по обидва бо-

ки такої лінії розмежування нерідко простягаються морські простори з різним юридичним статусом. Наприклад, Україна має ділянку міжнародного морського кордону, яка розмежовує територіальне море України, з одного боку, і виключну економічну зону Румунії, з іншого (ця ділянка схематично зображена між точками 1 і 2 на врізці картосхеми).

Морські простори України

Більшість прибережних держав мають порівняно невелике за протяжністю морське узбережжя, а деякі через те, що є протилежними, – ще й дуже вузький пояс морських просторів. Це призводить до того, що протяжність меж морських зон національної юрисдикції таких держав відносно мала і їм для задоволення потреб своїх та іноземних користувачів достатньо не більше десятка сторінок законодавчого акту з переліком географічних координат поворотних точок морського кордону. Такі переліки являють собою координати місцеположення не тільки прямих ліній, а й межі територіального моря та прилеглої зони, а інші межі представлені переліками координат ліній розмежування з сусідніми державами.

При визначенні меж морських зон національної юрисдикції, безумовно, важливу роль відіграють карти, які були і, ймовірно, ще довгий час залишатимуться символом сили держави. Однак без використання сучасних технологій створення точних карт суші й моря, особливо відображення меж між ними (берегової лінії), що є основою для відліку морських кордонів, неможливе. Тому розвинені країни вкладають значні кошти у вивчення свого узбережжя, оскільки такі інвестиції формують підґрунтя для претензій на розширення національних морських просторів. Так, Центр картографування прибережної зони та океану і Спільний гідрографічний центр при Університеті Нью-Гемпшира, які отримали субсидію у розмірі 3,2 млн дол. США, з 2006 р. реалізують широкомасштабну картографічну

програму точного визначення меж територіального моря США у відповідності з Конвенцією ООН.

Видається доцільним створити геоінформаційну систему – державний банк даних про морські зони національної юрисдикції України, який міститиме інформацію, зокрема правову і довідкову, по всіх п'яти морських кордонах і зонах національної юрисдикції, які вони обмежують. І, безумовно, найважливішою складовою такого банку повинна стати уніфікована берегова лінія, яка при постійній підтримці інформації про неї на рівні сучасності дозволить уникнути неточностей у визначенні положення межі суші на картах, що видаються в країні. Причому для ведення такої бази даних про вихідні лінії необхідно мати спеціальне програмне забезпечення, призначене оперативно виконувати розрахунки по будь-якій зонній лінії з дискретністю і точністю, необхідною користувачеві для конкретної мети. Передбачається, що кількість користувачів такої інформації неухильно зростатиме і вони не повинні мати особливих труднощів при виконанні завдань, пов'язаних з морськими зонами.

Грамотне і обґрунтоване визначення кордонів морських зон національної юрисдикції – досить складне і важливе державне завдання. Крім єдиної цільової політики, визначеної в національному законодавстві [1-3], у цій сфері має бути повна ясність стосовно того, хто повинен займатися морськими зонами та їх межами, обґрунтовувати і розраховувати їх місцезонаження, підтримувати відомості про них на рівні сучасності й інформувати про них споживачів. А ще, крім чисто формального наділення такими функціями будь-якого відомства, необхідно мати на увазі так званий людський фактор, тобто наявність спеціалістів, які вивчають море та пов'язану з ним діяльність. У всьому світі інформаційну складову морських зон національної юрисдикції підтримують,

як правило, національні гідрографічні служби – державні організації, які обстежують Світовий океан та створюють морські карти. На цих картах і відображують кордони зон юрисдикції.

Україна – відносно молода держава, якій ці питання довелося вирішувати з нуля, оскільки подібна служба при розпаді СРСР фактично з усіма спеціалістами залишилася на території Росії. Створення такої структури і, зокрема, наповнення її спеціалістами – процес тривалий і трудомісткий. Інформація ж про морські рубежі потрібна вже сьогодні.

Автори продовжують досліджувати положення й норми морського права та практику прибережних держав стосовно морських зон національної юрисдикції України і мають намір запропонувати редакції ще кілька нових матеріалів з цієї теми.

Література

1. Закон України "Про державний кордон України" // "Голос України" від 18.12.1991.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996. – 1996 р., № 30, стаття 141.
3. Закон України "Про виключну (морську) економічну зону України" // "Голос України" від 06.06.1995.
4. A Manual on Technical Aspects of the United Nations Convention on the Law of the Sea – 1982 / Special Publication, No. 51, 4th Edition – March 2006, Published by the International Hydrographic Bureau, Monaco.
5. Beazley, P. B. Maritime limits and baselines. A guide to their delineation. Third Edition, June 1987, The Hydrographic Society, London.
6. Names and Limits of Oceans and Seas. Special Publication No. 23. 4th Edition, June 2002. English Version. Final Draft. Published by the International Hydrographic Bureau. Monaco.

Надійшла 02.08.11

Коментар рецензента

У статті автори стверджують, що причорноморські держави, в т. ч. й Україна, не мають континентального шельфу (в юридичному його сприйнятті). Натомість Конвенція ООН з морського права 1982 р., низка рішень Міжнародного суду ООН, теорія і практика міжнародного морського права спростовують подібне твердження, незважаючи на те, що деякі дослідники досі спречаються щодо змісту статті 76 згаданої Конвенції.

Наведу зміст пункту 1 статті 76 Конвенції ООН повністю: "Континентальний шельф прибережної держави включає в себе морське дно і надра підводних районів, що простягаються за межі її територіального моря до зовнішнього кордону підводної окраїни материка або на відстань 200 морських миль від вихідних ліній, від яких вимірюється ширина територіального моря, якщо зовнішній кордон підводної окраїни материка не простягається на таку відстань".

У справі про делімітацію морських просторів у Чорному морі ("Румунія проти України") Румунія просила Міжнародний суд ООН встановити **єдиний морський кордон між континентальним шельфом та виключними економічними зонами двох держав**. У рішенні суду з цього питання від 3 лютого 2009 р. однозначно йдеться про юридичне поняття континентального шельфу, а не про геологічний його зміст.

Таким чином, усі причорноморські держави, в т. ч. й Україна, згідно з п. 1 статті 76 Конвенції ООН з морського права 1982 р. мають континентальний шельф (у юридичному розумінні цього поняття).

І. В. Дмитриченко,
зав. кафедрою правознавства
Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова,
канд. юрид. наук, доцент